

■ مقدمه:

در نظام خلقت الهی، دو موجود زن و مرد مکمل یکدیگر بوده و در حیات اجتماعی که بستر شکوفایی استعدادهای بشر است، با تشکیل خانواده و پی‌ریزی کوچکترین واحد اجتماعی، به یاری یکدیگر پرداخته‌اند تا به مقام انسانیت نایل آیند.

شکوفایی فطرت و تکامل شخصیت در راستای رسیدن به انسانیت، نیازمند عوامل و ابزارهایی همانند: دین و علم بوده و می‌باشد و در طول تاریخ بشر هرگاه زن و مرد از نیروی ایمان و قوانین دین، همراه با شناخت و علم نسبت به خدا، خود، طبیعت و جامعه بهره برده‌اند، در مسیر حق قدم نهاده و صراط مستقیم را طی نموده‌اند و به تجلی عینی فلسفه خلقت جامه عمل پوشانده‌اند. از این‌رو علم و معرفت، یکی از مهمترین ابزارهای تحول و تغییر فردی و اجتماعی بوده است که تمامی ادیان الهی و انبیاء از آن بهره‌برده و سفارش به بهره‌گیری از آن داشته‌اند.

مکتب حیات بخش اسلام که رسالت به سعادت رساندن بشر در حیات دنیوی و اخروی را دارا می‌باشد، به انسان نگاهی بر مبنای فطرت کرده و جنسیت را ملاک برتری قرار نداده و لذا زن را همانند مرد و همراه او مورد توجه قرار داده و بهره‌گیری از علم برای رسیدن به سعادت را به هر دو سفارش نموده است.

حضرت رسول اکرم - صل الله علیه و آله و سلم - می‌فرمایند:

« طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة »^۱

طلب علم بر هر مرد و زن مسلمان واجب است.

بر اساس همین دیدگاه و نگرش علمی - فرهنگی است که با بعثت پیامبر اکرم (ص) زن شخصیت و جایگاه حقیقی خود را در حیات اجتماعی و پی‌ریزی جامعه اسلامی برای سعادت بشریت، پیدا نمود و هویت گم شده خود را بازیافت. فرهنگ اسلام که همانند خورشیدی زندگی بخش، پرتو پرفروغش را به سراسر گیتی گسترش می‌داد، با نفوذ در سرزمین ایران و استقبال مردم رنج کشیده، از ظالمان و

بررسی وضعیت حوزه‌های علمیة خواهران شهر اصفهان

سرگردان در فرهنگ منحن غیرانسانی، به حیات زنان و مردان مفهومی فطری بخشید و علم و عالم ارزش و جایگاه رفیعی پیدا نمودند.

شهر اصفهان هم با فرهنگ اسلام، حیاتی دوباره یافت و این افتخار را برای همیشه از خود برجای گذاشت که اولین مسلمان ایرانی، زنی از اصفهان به نام «ام الفارسیه» باشد که موجبات اسلام آوردن «سلمان فارسی» اصفهانی را فراهم آورد. به هرحال اصفهان در طول تاریخ پرفراز و نشیبش، مرکز علم و دین بوده و زنان و مردان بسیاری را به عنوان عالم تحویل جامعه بشری داده است.

زنان اصفهان در تمام صحنه‌های فرهنگی جامعه حضور داشته و در صحنه‌های علوم دینی هم، پیشتاز دیگران بوده‌اند. حال به جهت اهمیت نقش زن در جامعه و لزوم تحصیل علم و معرفت به وسیله زنان مسلمان و برای توجه بیشتر کارگزاران فرهنگی استان اصفهان به فراهم کردن امکانات تحصیل علوم دینی توسط خواهران، به بررسی مختصری از وضعیت حوزه‌های علمی خواهران شهر اصفهان می‌پردازیم و رهیافت‌هایی برای هرچه پربارتر شدن این مراکز علمی، پیشنهاد می‌کنیم.

۱- تاریخچه تشکیل حوزه‌های علمی خواهران اصفهان

شهر اصفهان با علم و دانش پیوندی دیرینه دارد و بنای «ساروق» یا «سارویه» در جی که محل نگهداری کتاب بوده و طوفان نوح به ویرانی آن کمک کرده است، خود سند گویایی در قدمت فرهنگ، علم و دانش در این شهر است. (بنابه گفته «ابن‌الندیم» در «الفهرست» در قرن چهارم هجری، ویرانه این بنا را کشف کرده‌اند.)

با ورود فرهنگ اسلام که بر فراگیری علم و دانش تأکید بسیار داشت، زنان و مردان بسیاری در این شهر به سوی تحصیل معرفت رفته و مساجد را به مراکز علم و دانش تبدیل کردند و حوزه‌های علوم دینی متعددی پایه‌گذاری شد که از اولین آنها می‌توان از «مسجد جامع» نام برد.

در این میان زنان بسیاری نیز به تحصیل علم پرداختند که یا در نزد شوهران و یا در نزد پدران خویش به فراگیری علوم دینی مشغول بودند، اما به جهت وجود حاکمان ظالم و یا باقی‌ماندن بعضی از فرهنگ‌های منحن که به زنان اجازه تحصیل نمی‌داد، از مدرسه و حوزه‌های علمی محروم بوده‌اند.

بانوانی همانند آمنه بیگم مجلسی و یا حاجیه خانم امین از جمله زنان فاضله و عالمه این دیار می‌باشند که در این خطه عالم‌پرور، علم دانش و معرفت را به دوش کشیدند و الگو و نمونه صدها زن عالمه شدند. به هر صورت در اصفهان زنان بسیاری در علوم دینی به مدارج بالایی نایل آمده‌اند که افتخار این شهر علمی -

■ شهر اصفهان

این افتخار را برای همیشه از خود برجای گذاشت که اولین مسلمان ایرانی، زنی از اصفهان به نام «ام الفارسیه» باشد که موجبات اسلام آوردن «سلمان فارسی» اصفهانی را فراهم آورد.

مذهبی می‌باشد.

تشکیل حوزه‌های علمیّه خواهران، قدمت زیادی ندارد و در شهر اصفهان نیز سابقه تشکیل حوزه علمیّه خواهران به سالهای اولیه دهه ۱۳۴۰ باز می‌گردد. لازم به ذکر است در حال حاضر در کل کشور تنها ۴۰ حوزه علمیّه جهت استفاده خواهران وجود دارد^۲، اولین حوزه علمیّه خواهران به همت حاجیه خانم امین و همکاری حاجیه خانم همایونی به نام «مکتب فاطمیه» در سال ۱۳۴۴ افتتاح و تعداد زیادی از خواهران مسلمان را پذیرا شد. سپس در سال ۵۶ - ۱۳۵۵ «مکتب زینب» جهت آموزش خواهران علاقمند به مسائل دینی راه‌اندازی گردید.

از آنجایی که در دوران حاکمیت طاغوت موانع متعددی در فعالیتهای فرهنگی - مذهبی و به خصوص علوم دینی وجود داشت، این حوزه‌ها توان رشد و شکوفایی لازم را پیدا نمی‌کردند و از بُعد کیفی و کمی موانع مهمی در برابر آن ایجاد شده بود.

با پیروزی انقلاب اسلامی و فراهم شدن زمینه لازم برای حضور زنان در عرصه علم و دانش و فعالیتهای فرهنگی - مذهبی و علمی، در کنار فعال شدن زنان در تحصیل علم در مدارس و دانشگاهها، توجه به تحصیل علوم دینی که در آن هم رشد قابل توجهی پیدا نمود و به غیر از مراکز فرهنگی و دینی که کلاسها و جلسات مذهبی برای خواهران برگزار شده و می‌شود، حوزه‌های علمیّه خواهران هم شاهد تحولاتی بود و از بُعد کمی در سالهای پس از پیروزی انقلاب اسلامی در شهر اصفهان حوزه‌های جدیدی راه‌اندازی شد که تعدادی از آنان عبارتند از:

«مکتب الزهرا» در سال ۱۳۵۸، «مدرسه النفیسیه» در سال ۱۳۶۰، «مرکز علمی - دینی امیرالمؤمنین (ع)» در سال ۱۳۶۴، «دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیّه قم - شعبه اصفهان» در سال ۱۳۷۰، «واحد خواهران سازمان تبلیغات اسلامی» در سال ۱۳۷۴ و «دارالعلوم حضرت خدیجه» در سال ۱۳۷۴. این حوزه‌های علمیّه و دیگر حوزه‌هایی که به خواهران اختصاص دارد با توجه به نیاز جامعه و استقبال خواهران رو به رشد و افزایش هستند، اما متأسفانه «مکتب فاطمیه» که اولین حوزه خواهران اصفهان بوده از اوایل امسال تعطیل گشته است.

۲- تعداد زنان طلبه:

اگر چه از تعداد طلاب زن در سالهای قبل از انقلاب اسلامی در دو حوزه علمیّه «مکتب فاطمیه» و «مکتب زینب» آمار دقیقی در دست نیست، اما با افتتاح اولین حوزه علمیّه خواهران به نام «مکتب فاطمیه» بین ۶۰۰ الی ۱۰۰۰ نفر از آن استقبال کردند و این گویای اندیشه والای زنان تشنه علم و معرفت در این شهر می‌باشد که با وجود محیط فاسد و منحط سالهای قبل از انقلاب، اینچنین از علوم

■ بانوانی همانند
آمنه بیگم مجلسی و
یا حاجیه خانم امین
از جمله زنان فاضله
و عالمه این دیار
می‌باشند که در این
خطه عالم‌پرور، علم
دانش و معرفت را به
دوش کشیدند و الگو
و نمونه صدها زن
عالمه شدند.

دینی استقبال کرده‌اند.

۳- سطوح و مواد درسی :

در حوزه‌های شهر اصفهان به طور کلی سه سطح وجود دارد که بعضاً هر سه سطح در یک حوزه و یا تنها یک و یا دو سطح در یک حوزه وجود دارد و بعضی از حوزه‌ها این سطوح را در قالب « ترم » چندماهه ارائه کرده و از سیستم دانشگاهها بهره می‌گیرند.

خواهران طلبه بعد از تحصیل در هر یک از این سطوح به حوزه علمیّه قم معرفی می‌شوند و بعد از امتحان کتبی از دروس سطوح یاد شده، در سطح یک فوق دیپلم، در سطح دو لیسانس و در سطح سه فوق لیسانس را اخذ می‌نمایند. از لحاظ مواد درسی هم معمولاً دروسی همانند عربی آسان، صرف و نحو، صمدیه، سیوطی، منطقی، تحریر الوسیله، شرح لمعه، اصول، رسائل، مکاسب، مغنی، کفایه، اخلاق، نهج البلاغه، تاریخ، تفسیر قرآن، فلسفه و ... در این حوزه‌ها ارائه می‌گردد.

لازم به ذکر است که امتحان دروس اصلی این حوزه‌ها، توسط حوزه علمیّه قم انجام می‌شود و بعضی از حوزه‌ها در کنار آن دروس، مباحث دیگری را هم ارائه می‌دهند.

۴- مشکلات و راهبردهایی در مسائل حوزه‌های علمیّه خواهران :

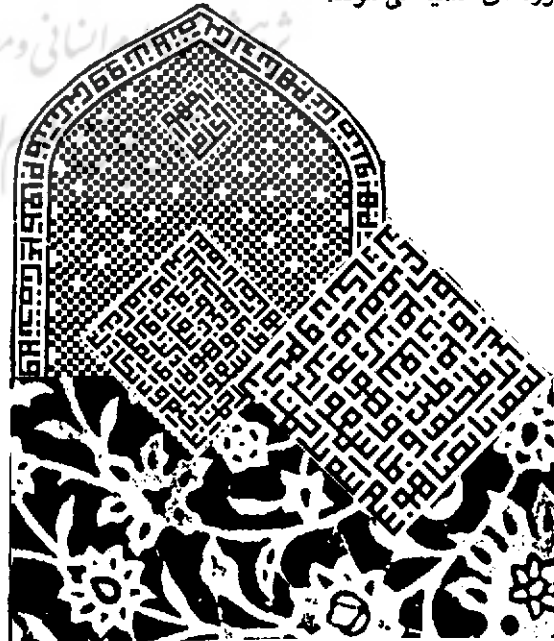
اهمیت حیات اجتماعی و سعادت جوامع بشری که برپایه دین و علم بنا می‌گردد، لزوم توجه کارگزاران و تأثیرگذاران بر این حیات را معنی می‌بخشد و از آنجا که زن در کمال و یا انحطاط جوامع بشری نقش حساسی را ایفا می‌نماید و به گفته‌ی احیاگر اسلام ناب محمدی (ص) در عصر حاضر، حضرت امام خمینی (ره) صلاح و فساد یک جامعه بسته به وجود زن است و زن مربی جامعه است و باید برای این رسالت خویش به « خودسازی » و « انسان‌سازی » و « جامعه‌سازی » بپردازند، باید به تحصیل دانش و آگاهی بخشیدن به او توجه وافری مبذول گردد.

سالهای گذشته در شهر مذهبی اصفهان، تعدادی حوزه علمیّه برای خواهران تأسیس گردید. لذا برای بهره‌وری بیشتر

سالهای بعد از پیروزی انقلاب اسلامی که بستر مناسبی برای فعالیت بانوان به وجود آمد و مراکز فرهنگی متعددی، همانند بسیج و سپاه خواهران، انجمن اسلامی مدارس و مساجد، انجمن اسلامی دانشگاهها، نهادها و ارگانهای فرهنگی به وجود آمد که تعداد زیادی از خواهران به یادگیری علوم دینی پرداختند و امروز هم این مراکز به فعالیت خود ادامه می‌دهند.

علاوه بر اینگونه کلاسها حوزه‌های علمیّه خواهران نیز با برنامه و تشکیلات مشخص به پذیرش طلبه خواهر اقدام کردند و با توجه به امکانات محدودی که در اختیار دارند در هر سال تحصیلی بین ۵۰ الی ۲۰۰ نفر را از طریق آزمون کتبی و شفاهی پذیرفته و در طول یک نیم روز به تربیت علمی آنان اقدام می‌نمایند.

این حوزه‌ها در ایام تابستان نیز در زمینه فعالیت‌های فوق برنامه، تعداد بیشتری از خواهران را پذیرش می‌کنند و در این زمان جلساتی برای آموزش کوتاه مدت خواهران برپا می‌شود. با توجه به تعداد حوزه‌های علمیّه خواهران شهر اصفهان، می‌توان نتیجه گرفت به طور رسمی در هر سال تحصیلی بین ۸۰۰ الی ۱۲۰۰ نفر از خواهران جذب حوزه‌های علمیّه می‌شوند.

دینی و عاطفی فرزند، نسبت به تأسیس مهد کودک در کنار این حوزه‌ها اقدام گردد، تا هم مادران تحصیل کنند و هم کودکان در ساعات بین روز از محبت مادری برخوردار شوند.

۳- یکی از مؤثرترین امور در تحصیل علم «استاد» است. بدیهی است که ارتباط مناسب و راحت طلبه و استاد و بحث علمی بین آنها به باروری فکر و اندیشه و رشد دانش کمک بسیاری می‌نماید، لذا حوزه‌های علمیه خواهران باید از اساتید مجرب خواهر استفاده نماید تا مباحث علمی راحت‌تر مبادله شود. متأسفانه یکی از معضلات موجود حوزه‌های علمیه اصفهان کمبود اساتید خواهر است. شناخت و جذب اساتید خواهر در رشته‌های مختلف علمی و تلاش در تربیت مدرسین خواهر، امری ضروری در راستای پیشبرد علوم حوزوی خواهران محسوب می‌شود.

۴- یکی از ابزارهای مناسب و ضروری برای حیات مطلوب جامعه و به تبع آن برای اداره حوزه‌های علمیه خواهران بودجه و امکانات اقتصادی است. متأسفانه یکی از معضلات این حوزه‌ها مشکلات مالی می‌باشد که در بهره‌دهی و بازدهی مناسب آنان تأثیرگذار خواهد بود.

مشکلاتی از قبیل حقوق اساتید، کتابخانه، امکانات آموزشی و کمک آموزشی همانند نوارخانه و ضبط صوت، شهریه طلاب و ... باعث شده است از کیفیت این حوزه‌ها کاسته شود. لذا ضروری است که با رفع این مشکل از سوی کارگزاران فرهنگی و علمی شهر و مسئولین حوزه‌ها و روحانیت معظم، یکی از مهمترین موانع شکوفایی این حوزه‌ها برطرف شود و با واگذاری امکانات و همچنین پرداخت شهریه برای ایاب و ذهاب طلاب و خرید کتاب و ... به آنان یاری رسانند.

۵- در سالهای اخیر برای بهره‌گیری از طلاب حوزه‌های علمیه در ساختار دستگاههای دولتی و مراکز آموزشی و فرهنگی و علمی، مسئله اعطای مدرک تحصیلی معتبر از سوی وزارت فرهنگ و آموزش عالی با تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی و همکاری مدیریت حوزه علمیه قم مطرح گردیده است که در کنار ابعاد منفی آن، نتایج و بازتاب مثبت و

و رسیدن به اهداف عالی این مراکز علمی - دینی در یک بررسی اجمالی که در مصاحبه با مسئولین این حوزه‌ها و استفاده از نظرات کارشناسان مسائل فرهنگی و علمی انجام گردیده، به برخی از معضلات و مسائل این حوزه‌های علمیه می‌پردازیم و راهبردهایی در راستای رفع موانع و حل مشکلات ارائه خواهیم داد. امید آنکه کارگزاران فرهنگی و علمی شهر با توجه به این مسائل در هرچه پربارتر گردیدن این حوزه‌ها تلاش نمایند.

۱- با توجه به اینکه نیمی از جمعیت جامعه ما را بانوان تشکیل می‌دهند و تحصیل معارف اسلامی در تدوین رسانتهای خودسازی و جامعه‌سازی آنان نقش مهمی ایفا می‌نماید و مقابله با تهاجم فرهنگی، بدون آگاهی و بینش زنان جامعه امکان‌پذیر نیست، تعداد حوزه‌های علمیه موجود برای شهر مذهبی و علمی اصفهان بسیار کم می‌باشد و از سویی ظرفیت پذیرش آنان نیز محدود است، لذا باید با افزایش این حوزه‌ها در نقاط مختلف شهر و بالابردن ظرفیت آنان امکان تحصیلات حوزوی بیشتری را برای خواهران اصفهان فراهم آورد.

۲- از آنجا که مهمترین رسالت زن در حیات جوامع بشری تربیت و پرورش کودکانی است که آینده‌سازان جامعه خواهند بود و فلسفه خلقت بشر هم تربیت او و شکوفایی فطرتش می‌باشد و از سویی اداره امور خانواده را در داخل منزل عهده‌دار است، حضور مستمر و مؤثر او در محافل علمی و تحصیل معرفت که ابزار رسالتش در جامعه می‌باشد، نیاز به تسهیلات و امکاناتی همانند «مهد کودک» دارد که متأسفانه به جز دو مورد بقیه حوزه‌های علمیه خواهران شهر اصفهان از این امکان محروم می‌باشند که خود مشکلاتی را برای تحصیل طلاب زن فراهم کرده است.

عدم وجود مهد کودک در جوار این مراکز علمی باعث گشته است تعداد زیادی از زنان با توجه به علاقه و انگیزه بسیار برای تحصیل، قادر نباشند در کلاسهای علمی شرکت کنند و یا اینکه در بین سال، تحصیلات خود را رها می‌سازند. لذا ضروری است با توجه به تأکید اصول اسلامی در تربیت

خوبی رابه دنبال داشته است.

در این رابطه یکی از مشکلات محصلین این حوزه‌ها این است که باید برای کسب مدرک به حوزه قم رفته و امتحان بدهند که این خود مشکلات عدیده‌ای از جمله ایاب ذهاب خواهران، برای شرکت در امتحانات حوزه علمیّه قم و ... فراهم کرده است.

■ فلسفه تشکیل حوزه‌های علمیه، تربیت افراد مؤمن و آگاه است که به تبلیغ دین و اصلاح فردی و اجتماعی بپردازند و این مهم با ارائه دروس مورد نیاز مطابق با نیازهای فردی و اجتماعی تحقق می‌یابد.

۶- یکی از عواملی که به رفع مشکلات و شکوفایی کمی و کیفی حوزه‌ها کمک می‌کند، همکاری، هماهنگی و ارتباط بین مسئولین این حوزه‌ها است، که متأسفانه شاهد ناآگاهی و بی‌اطلاعی از فعالیت و برنامه‌های حوزه‌ها از همدیگر می‌باشیم که بعضاً حتی از نام و محل حوزه یکدیگر نیز اطلاع ندارند. لذا ضروری است که مسئولین حوزه‌های علمیه خواهران اصفهان با تشکیل جلسات منظم و مفید به تبادل نظر، برنامه و استاد و ... پرداخته و بسیاری از مشکلات را به دست یکدیگر حل نمایند.

۷- فلسفه تشکیل حوزه‌های علمیه، تربیت افراد مؤمن و آگاه است که به تبلیغ دین و اصلاح فردی و اجتماعی بپردازند و این مهم با ارائه دروس مورد نیاز مطابق با نیازهای فردی و اجتماعی تحقق می‌یابد.

حوزه علمیّه خواهران باید مطابق با رسالتی که زنان در جامعه اسلامی به عهده دارند به تربیت علمی و دینی آنان اقدام کند. اما متأسفانه برنامه درسی حوزه‌های علمیه خواهران شبیه برنامه‌های سایر حوزه‌هاست که این خود یکی از مهمترین نقصانهای این حوزه‌ها محسوب می‌شود.

زنان جامعه اسلامی باید در قدم اول با شناخت و درک اصول دین و فروع آن و آگاهی از مسائل سیاسی اجتماعی و مباحث فرهنگی به رسالت‌های خویش عمل کنند. اما شاهدیم که در این حوزه‌ها تنها به زبان عربی و کتب فقهی قرون گذشته توجه شده و مباحث روز جامعه و مسائل تربیتی و خانوادگی و سیاسی طرح نمی‌گردد.

از این رو ضروری است که برنامه درسی حوزه‌های علمیه خواهران تحول یابد چون در حال حاضر دروس حوزه مورد نیاز طلابی است که تا سطح مرجعیت پیش خواهند رفت، در صورتی که برای خواهران چنین امکانی محدود است، و از سویی به قول حضرت امام خمینی (ره) اجتهاد مصطلح امروز حوزه‌ها برای اداره جامعه اسلامی کافی نیست و این خود گویای نیاز به تحول در برنامه درسی حوزه‌ها است. از طرف دیگر اکثر خواهران طلبه با توجه به مشکلات و مسئولیتهایی که در خانواده دارند تنها توفیق پیدا می‌کنند چند

هماهنگی لازم بین کتب مطالعه شده و تدریس شده در حوزه‌های علمیه اصفهان و حوزه علمیّه قم وجود ندارد و سؤالات در سطح تدریس اساتید حوزه علمیّه قم طرح می‌گردد، همچنین هرساله از سوی حوزه علمیّه قم کتب و منابع درسی تغییر می‌کند که مشکلاتی برای خواهران طلبه اصفهان فراهم کرده است. از این رو لازم است یک برنامه‌ریزی کلی صورت گیرد تا امتحانات طلاب خواهر در اصفهان برگزار گردد و سؤالات هم مطابق با منابع درسی و اساتید حوزه‌های اصفهان مطرح شود یا اینکه حداقل از سوی حوزه علمیّه قم اساتیدی به اصفهان آمده و امتحانات را برگزار نمایند. این مهم قطعاً با تلاش پیگیر مسئولین حوزه علمیّه اصفهان قابل حل می‌باشد.

سال از دروس حوزوی بهره ببرند که اگر در این مدت تنها به درس عربی و کتب فقهی قرون گذشته بپردازند و دروس مرتبط با نیازهای امروز جامعه را فرا نگیرند، بهره کافی از این حوزه‌ها نخواهند برد.

دروس سیاسی، آشنایی با تهاجم فرهنگی، آشنایی با انقلاب اسلامی و شیوه‌های تربیت و اصول تربیتی و خانوادگی اسلام و ... هم می‌تواند به کارآمد کردن بانوان در جامعه یاری رساند.

۸- مشکلات و موانع شکوفایی کمی و کیفی حوزه‌های علمیه خواهران اصفهان - در کنار عوامل متعدد - به یک عامل مهم و زیربنایی بر می‌گردد که آن عدم اداره و نظارت این حوزه‌ها از سوی زعمیم و ریاست حوزه علمیه اصفهان می‌باشد. دلیل آن اینکه در طول چند دهه گذشته که حوزه‌های علمیه خواهران اصفهان تشکیل شده و گسترش یافته است، هیچگاه به طور رسمی، قانونی و کامل تحت هدایت و نظارت حوزه علمیه اصفهان نبوده است.

از این رو پیشنهاد می‌شود که در اولین قدم برای رفع موانع و مشکلات و بهره‌دهی بیشتر این حوزه‌ها، ریاست محترم حوزه علمیه اصفهان حضرت آیت‌الله مظاهری، سرپرستی و نظارت بر حوزه‌های علمیه خواهران را به عهده گیرند و مستقیماً به مسائل آنها توجه نمایند.

امید است زنان مسلمان و مجاهد شهر خون و جهاد و علم در سایه حکومت اسلامی و رهبری داهیانة حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای به مرتبه شایسته‌ای در سطح علمی و دینی برسند و با رونق حوزه‌های علمیه خواهران، یکبار دیگر شاهد درخشش زنانی نظیر حاجیه خانم امین و امثال ایشان باشیم.

در پایان، سفارش حضرت امام خمینی (ره) را به بانوان یادآوری می‌کنیم که فرمودند:

« سنگر علم هم یک سنگر دفاعی است، دفاع از همه فرهنگ اسلام ... شما خانمها همان طوری که آقایان مشغول هستند، همان طور که مردها در جبهه علمی و فرهنگی مشغول هستند، شما هم باید مشغول باشید.»^۴

پی‌نوشت:

- ۱- الحیاء، ج ۱، ص ۷۰
- ۲- رجوع شود به کتاب مشاهیر زنان اصفهان، انتشارات اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی اصفهان.
- ۳- روزنامه ایران، مورخ ۱۳۷۵/۶/۱۱
- ۴- صحیفه نور ج ۱۹، ص ۲۸۱

دروس سیاسی، آشنایی با تهاجم فرهنگی، آشنایی با انقلاب اسلامی و شیوه‌های تربیت و اصول تربیتی و خانوادگی اسلام و ... هم می‌تواند به کارآمد کردن بانوان در جامعه یاری رساند.

۸- مشکلات و موانع شکوفایی کمی و کیفی حوزه‌های علمیه خواهران اصفهان - در کنار عوامل متعدد - به یک عامل مهم و زیربنایی بر می‌گردد که آن عدم اداره و نظارت این حوزه‌ها از سوی زعمیم و ریاست حوزه علمیه اصفهان می‌باشد. دلیل آن اینکه در طول چند دهه گذشته که حوزه‌های علمیه خواهران اصفهان تشکیل شده و گسترش یافته است، هیچگاه به طور رسمی، قانونی و کامل تحت هدایت و نظارت حوزه علمیه اصفهان نبوده است.

از این رو ضروری است که این حوزه‌ها از سوی زعمیم عالیقدر حوزه علمیه اصفهان حضرت آیت‌الله مظاهری، زیر پوشش قرار گیرند و همانطور که حوزه‌های علمیه برادران، با حضور ریاست ایشان تحول چشمگیری یافته است، حوزه‌های علمیه خواهران هم متحول و با برنامه‌ریزی دقیق‌تر و نظارت بهتر شکوفا گردند.

پیگیری مسائل اقتصادی، آموزشی، مدارک تحصیلی و ... توسط این مراکز علمی و دینی قطعاً در پرورش زنان آگاه، با بصیرت و مؤمن و تحویل آنها به جامعه اسلامی نقش مهمی خواهد داشت که تأثیر آن را در تمامی ابعاد جامعه شاهد خواهیم بود.

در این تحقیق بر آن بودیم که به بررسی وضعیت حوزه‌های علمیه شهر اصفهان بپردازیم. در آغاز با ذکر مقدمه‌ای به ضرورت و تاریخچه تشکیل حوزه‌های علمیه خواهران در اصفهان پرداختیم و سپس به معرفی سطوح و

نتیجه‌گیری:

در این تحقیق بر آن بودیم که به بررسی وضعیت حوزه‌های علمیه شهر اصفهان بپردازیم. در آغاز با ذکر مقدمه‌ای به ضرورت و تاریخچه تشکیل حوزه‌های علمیه خواهران در اصفهان پرداختیم و سپس به معرفی سطوح و